

Sławomir Wojtkiewicz*

DETAL JAKO FORMA ARCHITEKTURY NA PRZYKŁADZIE COOPER UNION I MUZEUM NELSONA ATKINSONA

DETAIL AS A FORM OF ARCHITECTURE ON EXAMPLE ON THE COOPER UNION AND NELSON ATKINSON MUSEUM

Detail in architecture is used for discovering and defining the shape of modern buildings. The geometry and composition, design and material, texture and color – each of these elements, as a detail co-creates the character of architecture, building its shape, creates the form, defines the space. The idea of an architectural composition showing rule defines a relation between entirety and part. Detail becomes a vital part of the entirety because of its geometry, construction and material. It is possible to identify the relationship between the nature and shape of the architectural detail of where the boundary points of detail in the architectural form and the sensuality of architecture is in full detail. This question directs attention to the role of detail in the identification of architectural form.

*Słowa kluczowe: detal, ściana, płaszczyzna, materia, konstrukcja, forma,
Cooper Union, Muzeum Nelsona Atkinsona*

Detail in architecture is used for discovering and defining the shape of modern buildings. The geometry and composition, design and material, texture and color – each of these elements, as a detail co-creates the character of architecture, building its shape, creates the form, defines the space. The idea of an architectural composition showing rule defines a relation between entirety and part. Detail becomes a vital part of the entirety because of its geometry, construction and material. It is possible to identify the relationship between the nature and shape of the architectural detail of where the boundary points of detail in the architectural form and the sensuality of architecture is in full detail. This question directs attention to the role of detail in the identification of architectural form.

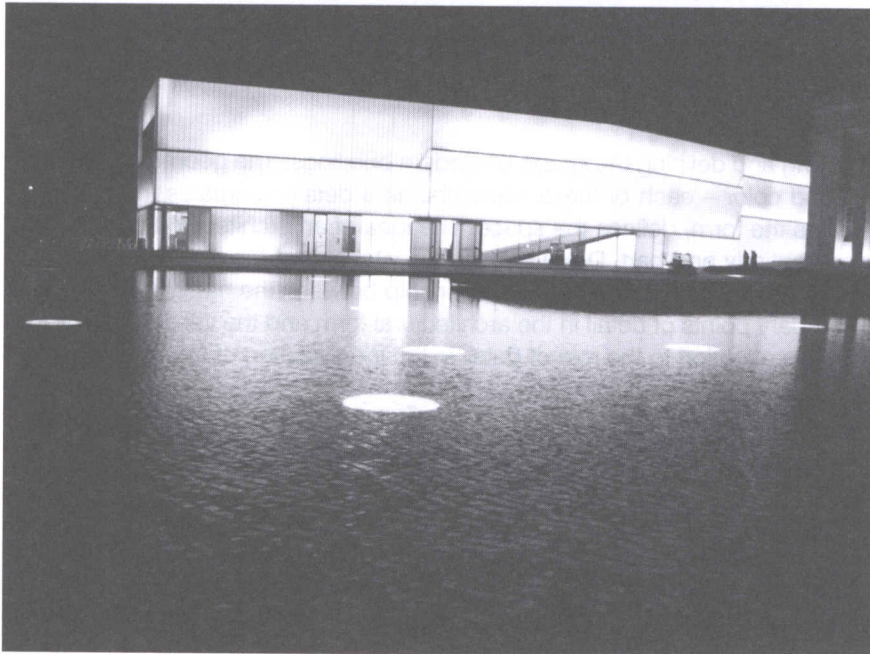
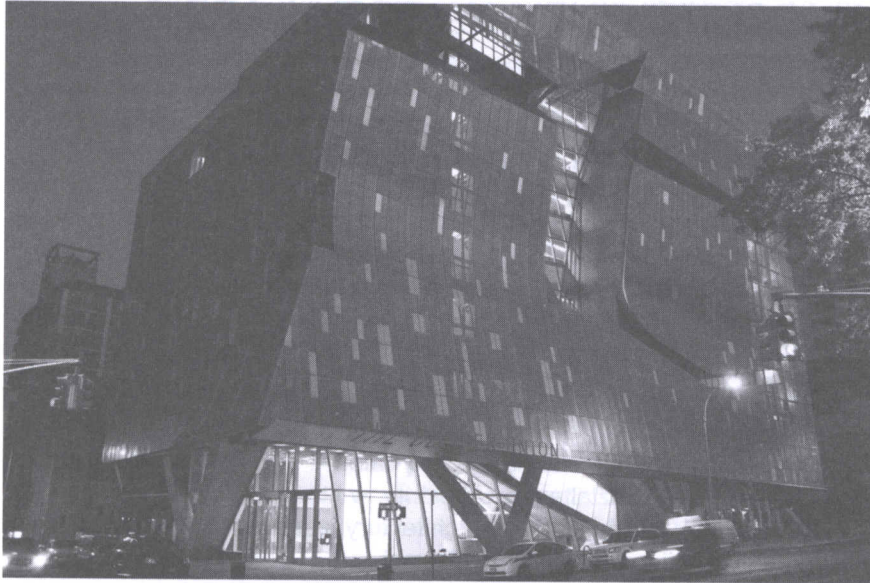
Keywords: detail, wall, plane, materials, construction, form, Cooper Union, Nelson Atkinson Museum

Detail in architecture is used for discovering and defining the shape of modern buildings.

Geometry and composition, construction and material, texture and color – each of these elements, as a detail co-creates the character of architecture, building its shape, creates the form, defines the space.

* Wojtkiewicz Sławomir, dr inż. arch., Politechnika Białostocka, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska, Katedra Ochrony i Kształtowania Środowiska.

1. Budynek Cooper Union, Nowy Jork, USA, fot. S. Wojtkiewicz / Cooper Union Building, New York, USA, fot. S. Wojtkiewicz
2. Muzeum Nelsona Atkinsona, Kansas City, USA, fot. S. Wojtkiewicz / Nelson Atkinson Museum, Kansas City, USA, fot. S. Wojtkiewicz

detal współtworzy charakter architektury, buduje jego kształt, tworzy formę, definiuje przestrzeń. Idea architektoniczna wskazując zasadę kompozycji określa stosowaną relację pomiędzy całością a częścią. Detal z racji swojej geometrii, konstrukcji, zastosowanego materiału staje się istotną częścią całości. W jakim stopniu możliwe jest wskazanie relacji pomiędzy charakterem detalu i kształtem architektury, w którym miejscu zaznacza się granica detalu w formie architektonicznej, a w którym sensualność architektury jest w całości detalem? Owo pytanie kieruje uwagę na rolę detalu w identyfikacji formy architektonicznej.

Przyjmijmy *obses* stwierdzenie, iż w architekturze zwłaszcza tej współczesnej w określeniu kształtu budynku i wpisaniu go w otoczenie rolę nadrzędną pełni detal. Detal wyznacza porządek, a nade wszystko uwidacznia poszukiwanie piękna, co we wcześniejszych wiekach czynił ornament.

Nowy Jork, Manhatan, 41 Cooper Squer. Pomieędzy typowo amerykańską architekturę historyzującą pierwszej połowy XX wieku, naznaczoną skalą i ornamentem wprowadzono obiekt, który przeorganizował układ przestrzenny tej części miasta. Budynek nie jest dominantą przestrzeni, nie wyróżnia się skalą, ale wielka jest siła jego płaszczyzny i formy, operowanie detalem jako nośnikiem gramatyki języka architektury. Charakter budynku najlepiej wyrażają słowa przedstawione ongiś przez Juliusza Żórawskiego:

„Są formy małoznaczne i skromne oraz dobitne i atrakcyjne, a wśród nich takie, które siłą swoją przyciągają całe otoczenie grając rolę ważnych wśród nieważnych, tworząc silne dominanty” [1].

Oko ludzkie ciąży w kierunku formy silnej, łatwo dostrzegalnej, łatwo uchwytnej dla oczu [2]. Taką też formę rysuje budynek Cooper Union zaprojektowany przez amerykańską grupę architektów pod szyldem zespołu Morphosis. Prostopadościenna bryła określa elementarność architektury. Forma zbudowana jest w oparciu o filozofię konsekwentnie wyznawaną przez

twórców, gdzie doczytać się należy wpływu szkoły dekonstruktywizmu. W tym wypadku sens przestrzenny formy architektonicznej jest wynikiem wielości detali tworzących w efekcie przenikającą się przestrzennie wynikową strukturę. Forma przestrzenna jest bardzo charakterystyczna, wyznacza swój czas i miejsce w określonym fragmencie historii. Budynek prowokuje, zwraca uwagę. Wejście do budowli wyznaczają betonowe pylony. Ich nieregularny układ sygnalizuje dynamizm i napięcie. Sekwencja pierwsza, wstęp do całej historii, gdzie jak się okazuje istotą jest treść skonsolidowana z formą oparta na szczególnie niewidocznym w pierwszym planie, a jednak decydującym o sensie zaprojektowanej budowli. Kolejne elementy kształtujące charakter bryły – ściana kondygnacji górnej – sekwencja druga, gdzie elementem kreacji staje się detal. W tym wypadku zatarta jest granica wejścia, recepcji z kondygnacją wyżej. Układ ściany również i w tym wypadku budowany jest detalem. Przestrzeń ściany ukształtowana w oparciu o powtarzalność zaprojektowanego elementu, aplikowana jest na całości budynku. Idea *high tech* i dekonstrukcji uwypukla zasadę projektowania od zewnątrz do środka. Tym samym elementy zewnątrz odgrywają istotną rolę w kreacji wnętrza, a wewnątrz poddane transparentności struktury elewacji przenosi swoje istnienie w strukturze ulicy.

„Projektowanie od zewnątrz do środka, tak samo jak od środka do zewnątrz tworzy pewne napięcie, które pomaga tworzyć architekturę. Ponieważ to, co wewnątrz różni się od tego co na zewnątrz, ścianamiemiejscemiany- staje się wydarzeniem architektonicznym. Architektura powstaje w miejscu spotkania wewnętrznych i zewnętrznych sił funkcji i przestrzeni” [3].

Ściana w każdym wypadku rozgranicza przestrzeń wnętrza i zewnątrz. Ściana wyznacza, wydziela, i po wtóre ogranicza miejsca, z którego wyrasta budynek. W pewnym sensie staje się znakiem przestrzeni – jest czymś ważnym. W wiekach wcześniejszych

elementem plastycznym ściany był ornament. We współczesnej architekturze rolę gramatyki i języka formalnego ściany często odgrywa detal. Taką też rolę pełni ściana budynku Cooper Union. Poddana jest geometrii bryły, która to skręca się w charakterystycznym uklonie, by następnie ukazać kontrolowane pęknięcia płaszczyzny ściany. Układ podpór i samej bryły jest ściśle skonsolidowany ze sobą w efekcie bardzo czytelne jest przenikanie poszczególnych wątków formy powstałej architektury. Ściana z charakterystycznym rytmem pionowych pasów na elewacji uspokaja napięcie, jakie towarzyszy odbiorowi tej materii. Detal jest niemal niewidoczny, staje się częścią struktury zaprojektowanej masy budynku. Budynek sprawia wrażenie lewitującego w powietrzu. Cały korpus górnej części przesunięty jest poza lico symetrii ściany. W efekcie kondygnacja parteru odcina się od kondygnacji powyżej. Ten zabieg zmniejsza monumentalność bryły, ale efekt w tektonice wzmocniony jest jeszcze jednym szczegółem. Nazwa obiektu – Cooper Union wykonana z charakterystycznych stalowych liter zamocowanych na granicy linii parteru i kondygnacji poddana jest tym samym działaniom plastycznym, które formułują język całej bryły. W efekcie jednorodność architektury, jej spójność wynika z kształtowania dynamiczności formy architektonicznej, masy budynku, której to podporządkowany jest całkowicie dyskretny i rygorystycznie zminimalizowany detal. Jedyne napis pomiędzy wejściem do budynku, a wyższą kondygnacją wyłamuje się tej podporządkowanej formie zasadzie konstruowania detalu i sam w sobie staje się formą związaną z całością budynku. Budynek Cooper Union wyznaje zasadę jedności formy architektonicznej. Formalnie jest zbudowany z detalu osadzonego na ściśle opracowanej strukturze formy bryły. W przestrzeni miasta w ujęciu urbanistyki pełni także rolę detalu. Oczywiście jego sens daleki jest od idei wpisywania się w kontekst. Nowy Jork jest zbyt ciasnym miastem, by pozwolił

sobie na ideały europejskiej szkoły projektowania urbanistyczno-architektonicznego. Regularność amerykańskiego historyzmu dzielnicy, w której wybudowano ten obiekt daje jednak należne tło budynkowi wykonanemu ze stali i szkła. Tym samym Cooper Union poprzez detal, płaszczyznę i ścianę staje się ikoną. Trwałość statutu ikony w mieście, gdzie wszystko musi być naj... utwierdza zastosowana technologia. Kształt budynku, jego percepcja jak najbardziej podkreśla sztukę i wytrwałość w procesie realizacji powstałej budowli. Drugie ogniwo stanowi sens i myśl zastosowanej technologii.

Budynek posiada certyfikat LEED. W kontekście miasta, gdzie dominuje rzeźbiony charakter fasad pierzei sąsiadujących, obiekt nabiera wyrazistości i wyznacza nową tożsamość miejsca. Budynek jest samowystarczalny w ujęciu technologicznym – spełnia idee współczesnego budownictwa zrównoważonego, gdzie detal nie jest elementem dekoracji, ale ma ściśle zaplanowane miejsce i funkcję, dla której został zaprojektowany.

Opisana forma przestrzenna jest jedną z wielu, w których sens znaczenia i odbioru przestrzeni wpłynął na to, że stała się momentem refleksji – dlatego spacerując po ulicach Nowego Jorku to ten budynek stał się miejscem, w którym człowiek współczesny, architekt, nauczyciel, autor artykułu zatrzymał się dłużej. Patrząc na Cooper Union, obiekt wyrosły w bardzo specyficznym kulturowo środowisku amerykańskim, nie widzimy tła, kontekstu, nie widzimy też detalu. Głębsza refleksja dowodzi jednak, że miejsce zaczyna opisywać ów budynek, że detal tworzy sam sobie formę. Refleksja na temat rozwiązywania problemów dotyczących trwałości, celowości i poszukiwań piękna należy do podstawowych zadań i celów w pracy architekta. W tych działaniach rola detalu określa zakres wymagań pragmatycznych ukrytych zarówno w sferze konstrukcji jak i użyteczności. W tej materii budynek Cooper Union jak i doktryna projektowa, realizowana

w innych pracach grupy Morphosis, jest spełnieniem owych postulatów. Przenosząc się kilkaset kilometrów na południe na tym samym kontynencie amerykańskim, zatrzymamy się przy jeszcze jednej budowlu, w której to poszukiwanie, odkrywanie i definiowanie kształtu jest efektem jedności płaszczyzny, ściany, formy, a wszystko jest spięte detalem. Kansas City Plaza. Przestrzeń muzeum sztuki współczesnej Nelsona Atkinsona sprawia, że w tym miejscu, człowiek czuje się dobrze. Znajdujemy się w miejscu, gdzie już na samym początku zaciera się granica między sztuką, architekturą a krajobrazem. Te trzy siostry – sztuka, architektura, krajobraz prowadzą ze sobą subtelny dialog, wpływając na odbiór przestrzeni nie jako pojedynczych elementów, ale zintegrowanej całości. Dlaczego wywiera ono tak silne odczucie?

Po pierwsze pozwala na kontemplację sztuki w doskonałe do tego zbudowanej atmosferze, Po wtóre w miejscu tym został stworzony system wzajemnego oddziaływania poszczególnych elementów przestrzeni, na swój sposób została wprowadzona klasyczna zasada integracji rzeźby, architektury, malarstwa, dodajmy jeszcze światła i krajobrazu oraz – detal. Opisywana przestrzeń przedstawia dość obszerne założenie budynków muzealnych wpisanych w krajobraz parku. Widzimy dwa kontrastujące ze sobą obiekty. Ten pierwszy ufundowany jeszcze za życia Atkinsona to klasyczna budowla w duchu XIX wiecznego historyzmu. Jej sens formalny rysuje ornament, modelowy w duchu historycznym podział tektoniki budowli. Współczesny fragment założenia muzealnego kreują kubiczne formy szklanych obiektów wpisane w skarpę krajobrazu. Nie ma ornamentu, forma jest bardzo surowa i oszczędna, nie widać detalu, ale to właśnie on zmienia bieg rzeczy, to właśnie on nadaje sens i mistycyzm temu miejscu. Układ horyzontalny kompozycji tworzą formy pięciu wylaniających się z ziemi „szklanych kryształów”. W nocy obiekt otrzymuje nowe oblicze. Tłumione mlecznym szkłem światło

znakomicie wydobywa i podkreśla rangę i charakter miejsca. Muzeum dzięki zróżnicowanej wysokości poszczególnych pomieszczeń wystawienniczych ukazuje interesujące walory wnętrza właściwe tego typu funkcjom. Jej odbiór dodatkowo wzmacnia faktura (surowy beton). Założenie jest odbierane bardzo kontekstualnie. Autorzy przyłożyli dużą wagę do tego, by istotę formy tworzyła symbioza natury i kultury, stąd bardzo silnie obecny wątek zieleni i otoczenia jako detalu. Muzeum duże w swej powierzchni, dzięki wskazanym środkom wyrazu gubi skalę i współtworzy wraz z założeniem rzeźbiarskim integralną, spójną całość. Grą światła, koloru, faktury, buduje bardzo wyważoną kompozycję w żadnym wypadku nie próbując konkurować z otoczeniem. Odwiedzający sam odkrywa ukryty kod tej przestrzeni, spacerując krętymi ścieżkami wzdłuż rozczłonkowanych zespołów architektury muzeum. Obiekt jest minimalistyczny w formie. Trudno jest dopatrzeć się podziału płaszczyzny na kondygnacje, dach, strefę wejścia. Podobnie jak w opisanym wyżej obiekcie Cooper Union, to detal odgrywa kluczową rolę w zastosowanym języku formy. Oba obiekty w rozumieniu formy byłyby nieme bez detalu.

Przedstawione w artykule obiekty współczesnej myśli architektonicznej wskazują relacje pomiędzy charakterem detalu i kształtem architektury. Tak określony cel kieruje naszą uwagę na ukazanie roli detalu w określeniu i definiowaniu formy. W architekturze pojmowanej jako sztuka konstruowania, nadrzędną rolę detalu należy przepisać poszukiwaniu i określeniu kształtu, czasem wpisania go w otaczającą przestrzeń, czasem wyróżnienia zasadą kontrastu. Detal z racji swojej konstrukcji i znaczenia staje się częścią budującą całość. Tworzenie dzieł architektury w myśl idei detalu współtworzącego formę i charyzmatyczność architektury wedle słów Venturiego stało się „wydarzeniem architektonicznym”. Konfrontacja detalu, jego modularność w budowaniu owych wydarzeń

architektonicznych, jest kolejnym krokiem w odkrywaniu piękna architektury.

Przekonanie, że detal służy poszukiwaniu, odkrywaniu i definiowaniu współczesnej architektury o określonym potencjale emocjonalnym pozwoliło sformułować ostatnie zdanie niniejszego artykułu:

Detal jako geometria, moduł, konstrukcja, materiał, faktura, światło, technologia współtworzy charakter ściany, charakter płaszczyzny, tektonikę, nadaje kształt materii architektury. Pozwala również na ukrywanie głębszych treści, które właśnie przez detal należy odkryć.

PRZYPISY

[1] J. Żórawski, *O budowie formy architektonicznej*, Warszawa 1962, s. 29.

[2] *Ibidem*.

[3] Ch. Norberg-Schultz, *Bycie, przestrzeń i architektura*, Warszawa 2000, s. 88.

BIBLIOGRAFIA

Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Warszawa 1962.

Norberg-Schultz Ch., *Bycie, przestrzeń i architektura*, Warszawa 2000.

Giedion S., *Przestrzeń, czas i architektura. Narodziny nowej tradycji*, Warszawa 1968.